

SABANCI ÜNİVERSİTESİ

ÖZGÜR PROJE

FİNAL RAPORU

Anıl BAKKALOĞLU

Büke BİCİOĞLU

Elif İYİGÜN

Merve GÜLTEKİN

Müge KÜÇÜKYUMUK

Şebnem YAYLA

Türk Medyasının ve Türkiye'nin Basın Özgürlüğündeki Sınırlarının Dış Basın ile Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Ocak,2014

1.Giriş

Türkiye basın ve basın özgürlüğü denince akla gelen en tartışmalı ülkelerden birisidir. Ülkemiz bu konuda dünya arenasında kötü örnek olarak boy göstermekte. Bizler bunların farkında olmadan büyüyen bir neslin nasıl farkındalığa vardığı konusundaki canlı örnekleriz. aBizim jenerasyonumuz medyayla tanıştığından beri terör kelimesini günlük lügatine almış olmakta. Ülkemiz medyası -ana akım medya- özellikle terör konusunda ağız birliği etmişçesine aynı durumu anlatıyor. O yüzden biz gençlerin dünyasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu yaşanmayacak, medeniyet gelmemiş yerd. Askerlik, en kutsal meslekti; ancak hiçbir aile oğlunu askere göndermek istemiyordu. Belli gruplar insanları öldürerek, toprak sahibi olmaya çalışıyor; vatan hainleri, bölücüler huzurumuzu kaçıyordu. İntihar bombacıları her yerde karşımıza çıkacak bir tehlike olarak beliriyordu. Şu an ‘‘Y Jenerasyonu’’ olarak tanımlanan bu kuşak Gezi Parkı sürecine kadar medyayı sorgulamadı; daha doğrusu medyadan çok ‘‘yeni medya’’olarak adlandırılan sosyal medyanın sosyalleşme kısmıyla ilgilenmekteydi. Bizler de bu kuşağın birer temsilcileri olarak haber bültenlerini sıkıcı buluyorduk. Daha çok ben merkezli bir yaşama odaklanmış, hayatımızı sürdürüyorduk ya da öyle zannediliyorduk. Gezi Parkı protestolarının bir parkı korumaktan çok daha fazlası olduğunu iddia edenler bu konuda haklıydı. Biz, gençler sadece yaşam tarzımıza edilen bu müdahalelerden ve bize dikte edilmek istenen yaşam tarzıyla savaşıyor; aynı zamanda ana akım medyanın bizleri önce görmezden geldiğini ve daha sonra terörist olarak yansıtmasıyla da mücadele ediyorduk. Bugüne kadar terörist nedir, hepimiz çok iyi biliyorduk. Ancak bizler, bu anlatılan teröristlerden değildik. Yüksek binalarla giderek çirkinleştirilen şehrimizi, şehrimizin yegane parklarından birini nefes almak için korumaya çalışıyorduk. Polisin orantısız müdahalesi görmezden gelinerek bizleri Vandal olarak niteleyen bir medyayla karşı karşıyaydık. Medya gerçekleri anlatmamakla kalmıyor, gerçekleri olduğundan farklı bir şekilde anlatıyordu.Tabiki yetmiş milyonluk bir milletin bu olayı birebir yaşaması mümkün değildi. Ailelerimiz olayları haberlerden takip ediyor, biz de onlara sürekli gerçeği anlatmaya çalışıyorduk. Bu süreçte ana akım medyanın çöküşüne de şahit olduk. Artık, yıllardır bize anlatılan her haberi sorgulamaya başlamıştık. Press(2010) filmi bu konuda çarpıcı bir örnekti. Diyarbakır da ‘‘Özgür Gündem’’ gazetesini çıkarmaya çalışan yedi gazeteciden altısı gerçekleri anlatmaya çalıştıkları için, fikirleri nedeniyle öldürülmüştü. Türkiye, 1992 yılında öldürülen gazeteciler sıralamasında birinciydi. Kimimiz o sıralarda doğmamıştı bile. Güncele döndüğümüzde ise sonuç şaşırtıcı değil. Gazetecileri Koruma Komitesi(CPJ)nin araştırmasına göre Türkiye son iki yıldır tutuklu gazeteci sayısı bakımından dünyada lider. Gene olarak bu kişilerin hapse girmelerinde temel olarak iki neden göze çarpıyor: hükümete karşı komplo ve terörizm.

Projemizin belkemiğini oluşturan, bizleri bu konuyu işlemeye iten Gezi olaylarına geri döndüğümüzde Türkiye medya tarihinde unutulmayacak örnekler görüyoruz. Bunlardan birisi Çapul TV. Ana akım medyanın Gezi Parkının en karışık olduğu dönemde olaylar yerine ‘‘penguen belgeseli’’ yayınlaması görmedim, duymadım, bilmiyorum demenin yeni sembolü

oldu. Halk, sıradan insanlar ellerine kameralarını alıp, sokağa çıkıp kendi medyalarını kendileri yarattılar ve bir ihtiyaçtan doğan Çapul TV şu an gönüllüleriyle hala yayına devam ediyor. Yine bu dönemde eskiden sadece belli bir kesim tarafından takip edilen, azınlıkta kalan bazı medya kuruluşları Birgün, Sözcü, Halk TV, Ulusal TV vb. daha geniş kitlelere hitap etmeye başladılar. İzmir Ekonomi Üniversitesinden Yard. Doç. Dr. Yeşim Kaptan, İzmir de gezi olayları ile ilgili katıldığı panelde “ana akım medyanın sansür ve otosansür” mekanizmasının Gezi süreciyle gözler önüne serildiğini belirtti. Ana akım medya yerine “alternatif bir medya”nın oluşması yine bazı kesimleri rahatsız etti. İzmir de Twitter üzerinden tutuklamalar yapıldı. Ancak bunlar yasal dayanağı olmaktan çok göz korkutmak içindi. Aynı şekilde insanlar Facebook ve Twitter üzerinden fişlenmeye başladılar. Aslında tüm bu süreç bize gösterdi ki ana akım medya meşruiyetini yitirmiştir. Daha sonra sosyal ağları baş belası olarak niteleyen gruplar sosyal medya üzerinden hashtag savaşlarıyla birbirleriyle mücadele etmeye başladılar. Şu an gündemin en yoğun olarak takip edildiği alanlardan biri Twitter. Gazeteler internet sayfalarına çok büyük yatırım yapıyorlar. Her şeyin hızla değiştiği bir dünyada günceli takip etmek ancak bu yolla mümkün.

Türkiye de medya savaşlarının çok daha eskiye gittiği bir gerçek. Ülkemizdeki büyük medya patronlarının sadece medya ile değil birçok sektörde iş yaptığı düşünülürse bu sektörlerin bir ucunun da hükümete bağlı olduğu göz önünde bulundurulursa Türkiye’de medya ve gerçeklik ilişkisinin neden bu kadar tartışmalı olduğuna başka bir gözle bakılabilir. Ayrıca medyanın insanları etkileme gücünü farkında olan kimi medya patronlarının de maalesef bunu suistimal etmesi bizi bu konuda çalışma yapmaya yönelten nedenlerden biriydi.

Medyanın kukla olduğunun ve medya-ticaret ağının artık farkında olan bizler, Türkiye’nin kanayan yarası olan basın özgürlüğü konusunda çalışma yapmaya karar verdik. Üstte de belirttiğimiz nedenler ve günün koşulları göz önünde bulundurulduğunda bunun çok daha derine gidilmesi gereken bir olgu olduğundan düşünerek projemizin ana temasını belirledik.

Projemizi gerçekleştirirken, en büyük uluslararası öğrenci platformu olan AIESEC ile birlikte çalışmak istedik. Böylece sadece Türkiye’de basını araştırmakla sınırlı kalmayıp Türkiye’deki olayların dış basında nasıl yansıtıldığını, yurt dışında ülkemizin insanlar tarafından nasıl algılandığını da araştırabilecektik. Bu isteğimiz gerçekleşti ve dünyanın dört farklı ülkesinden, dört farklı kültüründen basın özgürlüğü konusuna bizim gibi önemseyen dört öğrenci arkadaşımız geldi. Bize çalışmalarımızda yardımcı olan arkadaşlarımızın isimlerini, ülkelerini ve bu ülkeleri neden seçtiğimizi belirtmek isteriz. Çin’den Lin Yaqi, Pakistan’dan Jawad Kamran, Brezilya’dan Giovanna De Biasi ve Çek Cumhuriyeti’nden Marek Babulik bir ay boyunca Sabancı Üniversitesi’nde bizlerle birlikte araştırmalarını sürdürdüler. Çin’i seçmemizin nedeni, uzun yıllardır yönetime hakim olan komünizm rejimiydi. Bildiğiniz gibi Çin hükümeti, devleti kontrol altında tutabilmek için insanların yaşamına ciddi kısıtlamalar getirdi ve getirmeye devam ediyor. Bu kısıtlamalar, proje konumuz olan “basın” üzerinde de oldukça fazla uygulanıyor. Birçok internet sitesine erişim yasak, insanlar devletin kontrol ettiği basın ve siteler üzerinde dış dünya ile iletişim kurabiliyor. Son dönemlerde getirilen bir kanun ile de gazeteciler artık sınava tabi

tutulacaklar. Hükümetin ideolojisi doğrultusunda yazmayan gazetecilere, gazeteci kartı verilmeyecek. Basın ve ifade özgürlüğünün bu kadar kontrol ve baskı altında olduğu bir ülke, bizim araştırmamızın netliği için önemli birinci parçaydı. İkinci parça ise Pakistan. Kültürü açısından bize yakın, fakat bizden daha az gelişmiş durumda olan bir ülke. İslam ülkelerinde hakim olan Türkiye'ye karşı genel algıyı ve ülkemizi kendi insanlarına nasıl yansıttıklarını, dinin hakim olduğu bir ülkede basın nasıl işlediğini görebilmemiz açısından önemliydi. Üçüncüsü Brezilya. Kültür açısından bizden oldukça farklı bir üle olmasıyla birlikte Ülkelerin gelişmişlik sınıflandırmasında bizimle aynı grupta yer alıyor. Gezi Parkı protestoları sırasında Brezilya'da da protestolar vardı ve bu süreci basının tutumunu, Türkiye'deki olayları nasıl yansıttığı bizim projemize katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir noktaydı. Dördüncü ve son parça Çek Cumhuriyeti. Beş ülkeyi de düşündüğümüzde en gelişmiş ve özgür ülkenin Çek Cumhuriyeti olduğunu belirleyebiliriz. Biz ne kadar böyle algılasak da belki basının ve ifadenin özgürlüğünü kısıtlayacak bazı yaptırımlarla karşı karşıya gelmiş olabilirlerdi. Ayrıca bir Avrupa ülkesi olarak ülkemizi algılayış ve basınlarının Türkiye ve dünya olaylarına karşı tutumu bizler için araştırmaya değerdi.

Yukarıda belirttiğimiz nedenlerle bu dört arkadaşımız 16 Aralık 2013 tarihinde proje için ülkemize geldiler ve çalışmaya başladılar. Türkiye'deki olayların dış basında nasıl yansıtıldığını araştırmadan önce öğrenmek istediğimiz konu onların basınının dünyadaki önemli olayları nasıl yansıttığı idi. Bunun için kendi ülkelerinin kaynaklarını araştırdılar. Bizler de Türkiye'de nasıl yansıtıldığını onlarla birlikte inceledik. Daha sonra karşılaştırma yaparak benzer yanları ve farklı yanları çıkardık ki basının herhangi bir etkide kalıp gerçeği değiştirip değiştirmediğini görmüş olduk. İkinci hafta, kendi ülkelerinde basının hangi organlar tarafından kontrol edildiğini araştırdılar. CIP(Civic Involvement Projects)'in yabancı öğrenciler dersine katılarak kendi ülkelerindeki basını anlatıp basın özgürlüğü üzerine tartıştılar. Yine aynı hafta Radikal gazetesine gezi düzenlenerek gazetelerin nasıl işlediğini, haberleri oluştururken nelere dikkat ettiklerini yetkililerden öğrenme şansımız oldu. Dört yabancı arkadaşımız da Türkiye'deki basın özgürlüğünü bir nebze tartma fırsatı buldular. Üçüncü hafta Türkiye'deki olayların kendi ülkelerinde basın tarafından nasıl yansıtıldığı araştırdılar. Bunun için spesifik bir örnek olan Gezi Parkı olaylarını incelediler. Kendi ülkelerinde insanların ülkemizi nasıl algıladıkları konusu da bu haftanın kapsamındaydı. Ayrıca, haftanın son iki günü perşembe ve Cuma, FDY(hazırlık sınıfı) öğrencilerinin derslerine girerek basın özgürlüğü üzerine tartışma yaptılar. Son hafta ise tamamen panele odaklanıp onunla ilgili çalışmalarını bizlerle birlikte tamamladılar. Projenin son adımı olan panelimiz ise 13 Ocak 2014 tarihinde Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi'nde gerçekleşti. Yaptıkları çalışmalarını sunmak için Jawad Kamran ve Marek Babulik, Erkan Saka ve Osman Ulagay'a eşlik ettiler. Böylece ulusal ve uluslararası bakış açısından basın özgürlüğünü elimizden geldiğince sunduk.

Proje boyunca yabancı dört arkadaşımızın ulaşmaları, internet erişimleri ve Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi'nin kaynaklarına erişimleri sağlandı. Böylece daha rahat bir çalışma ortamı sağlanmış oldu. Haftanın en az dört günü SU'ya gelip araştırmalarını bizimle birlikte yürüttüler.

bizim araştırmalarımızda yararlanabilmemizin kolay olması için kendi araştırmalarını rapor haline getirip bizlere gönderdiler.

2. Medya Kuramları ve Basın Özgürlüğü

Medya, toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal yapısıyla güçlü ilişkisi olan bir kavramdır. Bu yapılar değiştikçe medya da yeni biçimler alır. Değişen toplumsal, siyasi ve ekonomik sistemlere göre medya üzerine farklı kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlardan dünyada en yaygın kabul gören kuramlar; Siebert, Peterson ve Schramm'ın “*Four Theories of the Press*” başlıklı çalışmalarında yer alan Otoriter, Liberal Özgürlükçü, Sovyet Totaliter ve Sosyal Sorumluluk Kuramları'dır. Ana kuramlar olarak bu dördü baz alınarak oluşturulan birçok kuram vardır, fakat burada bahsetmek istediğimiz Gelişme Aracı Kuramı ve Katılımcı Demokratik Medya Kuramı'dır. Bu iki kuram; Denis McQuail'in, yukarıda bahsettiğimiz dört ana kuramı baz alarak yeni siyasi, sosyal ve ekonomik değişim ve dönüşümler çerçevesinde geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır.^[1] Bahsettiğimiz kuramların, hangi görüşleri ve yapıları temel aldıklarını açıklamaya Otoriter Medya Kuramı ile başlamak iyi olacaktır.

Otoriter Medya Kuramı

Otoriter anlayış, her türlü yetkinin babada toplandığı ve babanın mutlak otorite kabul edildiği “Ataerkil Yönetim İdeolojisi”nde kabul bulmuştur. Ailede başlayan bu ataerkil düşünce sistemi, kurumlarda gelişip olgunlaşarak toplumun yönetim yapısına yansımıştır. Otoriter anlayışın hüküm sürdüğü siyasi yapılarda birey-devlet ilişkisine bakıldığında, devlet bireyden önce gelir. Devleti ise toplumun en akıllıları yönetir. Bu siyasi rejimin etkin olduğu yönetimlerde, “Otoriter Medya Kuramı” geçerlidir. Buna göre, medya siyasi iradenin emri altındadır. Onun çıkarlarına ve sürekliliğine hizmet eden, yukarıdan aşağıya doğru tek yönlü bir iletişim akışı söz konusudur.^[1] Eğer Türkiye toplumunu düşünürsek hakim olan düşünce sisteminin ataerkil olduğunu, yasama yetkisini elinde bulunduran hükümetin de otoriter olma eğilimde olduğunu kabul edebiliriz. Bu durumda Türkiye'de genel olarak hükümetlerin, özellikle řu anda gücü elinde bulunduran hükümetin Otoriter Medya Kuramı'nı uygulandığını söyleyebiliriz.

Liberal Özgürlükçü Medya Kuramı

Bu kuramın başlangıç noktası hiç şüphesiz liberal siyasi düşünce sistemi ve bu sistemle birlikte gelişen özgürlük anlayışıdır. İfade özgürlüğü de gelişen özgürlük düşüncelerinden biridir. Liberal Medya Kuramı, 17. yüzyıldan itibaren liberal anlayışın sosyal, felsefi, siyasi ve ekonomik birikimleri üzerine kurulmuştur. Liberal Kuram, Otoriter Kuram'ın aksine bireyi merkeze alır ve devleti , bireylerin mutlu olmasında rol alan bir araca benzetir. Liberal Kuram, insanların gerçeklere ulaşmaları için yapılması gereken akılcı yöntemin, her görüşten düşüncelerin tartışıldığı medya olduğunu savunur. Liberal anlayışa göre medya, kâr etmesi gayet doğal karşılanan bir işlemdir.^[1]

Kitle iletişim araçları için Liberal Kuram tarafından öngörülen temel ilkeler; yayıncılığın herhangi bir izne tabi olmaması; kısıtlama, baskı ve sansüre konu olmaması ve ülke güvenliğinin tehlikeye atılması haricindeki tüm yayınların cezai sisteme tabi olmadan gerçekleştirilebilmesi olarak özetlenebilir.^[2]

Sosyal Sorumluluk Medya Kuramı

Sosyal Sorumluluk yaklaşımı, Liberal Medya Kuramı'nın toplumun beklentilerini karşılayamaması kalması üzerine ABD'de ortaya çıkmıştır. 1947 yılında Hutchins Komisyonu basın özgürlüğünün uygulamadaki durumu üzerine bir inceleme yapmıştır. Yapılan inceleme sonucunda yazılan rapora göre;

- Geleneksel basın özgürlüğünün uygulanmasında, basın özgürlüğü ile basının sorumluluğu arasında bir çelişki vardır.
- Basının yanlışları ve tutkuları, özel alan dışına taşıp, kamusal tehlike haline gelmiştir. Basın özgürdür, fakat aynı zamanda bir kamu hizmeti yerine getirmektedir.
- Basın alanında gerçekleşen ticari ve teknolojik yenilikler nedeniyle bazı bireylerin ve grupların basından yararlanma olanağı azalmıştır.

Hutchins Komisyonu raporu sonucunda ortaya çıkan yeni yaklaşımda, basının bağımsızlığı ilkesi ile topluma karşı görevlerinin birbiri ile çelişmesi amaçlanmıştır. Medyayı elinde bulunduranlar, toplumun beklentilerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Buna göre medya, kamu yararına müdahaleler olabileceğini kabul etmeli, toplumun çeşitliliğini yansıtan ve bunların görüşlerine yer veren, çoğulcu bir yapıyı, bir bütün olarak aktarmanın temel görevi olduğunu benimsemeli ve bunları yerine getirmelidir. Bilgi ve haber aktarımında gerçeklik, doğruluk, kesinlik, nesnellik ve dengelilik ilkelerini göz ardı etmemeli ve bunları sağlayacak mesleki standartları geliştirmelidir. Toplumda, demokrasinin sağlıklı olarak işleyebilmesi için şiddet, toplumsal karmaşa, suç unsurlarına, medyada, mümkün olduğunca az yer verilmelidir.^[1]

Sovyet Totoliter Medya Kuramı

Sovyet Basını, 1920'li yıllarda Sovyet iktidarı ile birlikte Marksist öğretiyeye dayalı olarak Lenin'in koyduğu ilkeler çerçevesinde yeni bir kuralcı yaklaşımla örgütlenmiştir. Bu kurama göre Medya, kültür ve ideoloji üreten bir araçtır. Egemen sınıfın bakış açısından düşüncüyü aktarır ve bunun diğer kurumlarca üretilen ve aktarılan bilgi ile genel bir uyum içinde olması gerekir. Kuramın temel dayanakları çerçevesinde sansürün kabul edilir ve devlete karşı işlenen suçlardan dolayı basın mensuplarının cezai sorumluluk taşımaları yasaldır.^[1] Bu kuram, Otoriter kuramla paralellik gösterir.

Gelişme Aracı Medya Kuramı

Denis McQuail, ülkelerin birbirlerinden farklı gelişmişlik düzeyleri olduğunu ve aradaki teknik, ekonomik ve profesyonel farklılıkların giderilmesinde , medyanın kullanılabileceği fikrini temel alarak bu kuramı geliştirmiştir.^[1] Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kitle iletişim araçları ülke gelişimi ve kalkınmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Gelişme Aracı Kuramı, medyanın ulusal politikalarla uyumlu bir yayıncılık anlayışına sahip olmasının yanı sıra dil, kültür gibi milli değerlerin ön planda tutulmasının gerekliliğini savunur.

Gelişme Aracı Kuramı'na göre devlet, medyanın denetiminde önemli yetkilere sahiptir. Bu yetkileri biraz açmak gerekirse; devlet, ülkenin gelişmesi ve kalkınması yolunda geliştirilen politikalar ile bu amaca yönelik uygulamaların uyumlu bir şekilde yürütülebilmesi için medyaya müdahalede bulunma ve gerekirse sansür koyma yetkisini elinde tutar.^[2] Türkiye'de televizyon yayıncılığının başladığı tek kanallı yıllarda Gelişme Aracı Kuramı uygulamalarına örnek gösterilebilecek uygulamaların olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu dönemde, toplumun eğitim ve öğretim düzeyinin artırılmasının, ülke kalkınmasının ön koşulu olarak görülmüş ve herkesin izlediği televizyon kanalında ya da radyo yayınlarında bu amaca yönelik program yayınları yapılmıştır.

Katılımcı Demokratik Medya Kuramı

Liberal Kuram'ın bir uzantısı şeklinde gelişmiştir. Kuram; yatay, aynı düzeyde ve eşitlikçi bir anlayışın yerleşmesi fikrine dayandırılmıştır.^[1] Denis McQuail tarafından geliştirilen ikinci kuram olan Katılımcı Demokratik Kuram'ın temelinde, yayıncılıktaki tekelliğe karşı oluşan negatif tutum vardır. Medyanın var olmasının nedenini toplum olarak görür ve kamu yararına hizmet etmeyi yayıncıların görevi sayar. Tüm vatandaşlar, azınlıklar, etnik veya dini kesimlere kendilerini ifade etme hakkı tanınması gerektiğini savunan Katılımcı Demokratik Kuram, katılımcı demokrasinin bir gereği olarak bütün kesimlere kendi medya kuruluşlarına sahip olabileme hakkı tanır. Katılımcı Demokratik Kuram, medyanın denetlenmesinde en önemli rolün topluma ait olması gerektiğini savunur.^[2]

Dünyada kabul edilen önemli kuramları açıkladıktan sonra dünyada görmek istediğimiz medya uygulaması şekli, Katılımcı Demokratik Kuram'daki gibidir. Diğer kuramlarda devlet tarafından bir kontrol medya üzerinde hissedilmektedir. Sosyal Sorumluluk Kuramı ilk bakışta iyi dursa da aramızda tartıştığımızda dikkatimizden kaçan kısmın, “şiddet, toplumsal karmaşa, suç unsurlarına, medyada, mümkün olduğunca az yer verilmelidir” olduğunu fark ettik. Eğer insanlara, gerçekler olduğu gibi yansıtılmazsa, sırf kötü olaylar oldukları ve toplumun huzurunu bozacakları düşüncesiyle az gösterilirse; o zaman insanları ayakta uyutmuş oluruz ve yanlış bir dünya algılamalarına yol açarız. Sovyet Totaliter Kuramı ve Otoriter Kuram, basın ve ifade özgürlüğünü ciddi anlamlarda kısıtlayan ve insanları hiçe sayan kuramlar. Bu kuramların bizim ülkemizde dahil olmak üzere birçok ülkede geçerli olması ya da bu kuramlara çok yakın uygulamaların olması özgürlüğün önemini her geçen gün daha iyi anlayan insanlar açısından bir

hayal kırıklığı, bu uygulamaları çekinmeden yapan hükümetler ve kurumlar için de utanç kaynağıdır. Liberal Medya Kuramı'nda ülke güvenliğinin tehlikeye atıldığı durumlarda gazetecilere cezai yaptırım uygulanabilmesinin kabulü var. Bu konu tartışmaya oldukça açık bir konu. Hangi hükümetin neyi ne kadar ülke güvenliğini tehdit unsuru olarak göreceği değişken bir yapı. Bu kuramın diğer temel dayanakları basın ve ifade özgürlüğünü destekler nitelikte, fakat medyayı elinde bulunduran kurumların bazıları güç kazanıp tekelleşirse bahsettiğimiz özgürlükler tehlikeye girebilir.

Basın özgürlüğünün önemli olduğunu her adımda vurduladık. Bu kısımda üzerinde duracağımız konu, basın özgürlüğü nedir ve neden önemlidir sorusu olacak.

Basın özgürlüğü; düşüncelerin, serbestçe basın yoluyla; özellikle devlet müdahalesine maruz kalmadan açıklanabilme özgürlüğüne denir.^[3] Aslında içinde ifade özgürlüğünü barındıran basın özgürlüğü Karl Marx tarafından “*Basın Özgürlüğü Üzerine*” adlı eserinde şöyle tanımlanır: “*Özgür basın insan ruhunun her yerdeki uyumayan gözü, insan kaderinin kendinde somutlaşması, bireyi devlet ve dünya ile birleştiren anlamlı bir bağ, maddi mücadeleleri entellektüel bir mücadeleye dönüştüren ve onların ham maddi biçimlerini idealize eden somutlaşmış bir kültür[dür]*”(2012, s.40).^[4] Bu konu ne kadar güncel olsa da aslında insanlık tarihi kadar eski bir tartışma konusudur. İlk başlarda ifade özgürlüğü için verilen mücadeleler teknolojinin ilerlemesi ile birlikte hem ifade hem de basın için verilmeye başlanmıştır. Peki insanlar neden mücadele verdiler? Cevabı herkesin tahmin edebileceği gibi yöneten kısım. İnsanların, düşüncelerini açıkça belirtmesi ve bunları yaymaları yöneticileri rahatsız ediyordu ve yöneticiler kendilerini rahatsız eden ifadelerin yasaklanması yolunu seçtiler. Böylece insanların mücadelesi başlamıştır. Toplumsal gelişmeyle birlikte oluşan hukuk yapısı ve siyasi gelişmelerle ortaya çıkan demokratik yapılanma ile demokratik hukuk devletleri oluşmuştur. Bu tür devletlerle özgürlük anlayışı daha çok önem kazanmış, insanlar kendilerini ifade edebilme özgürlüğüne kavuşmuş ve bütün bu özgürlükleri duyurabilmenin basın özgürlüğü olduğu kabul görmüştür. Bu konuda Karl Marx da basın özgürlüğünü, toplanma ve örgüt kurma ile birlikte, demokratik toplum için zorunlu koşul olarak görmüştür (1842).^[5] Hatta uluslararası metinlere geçmiştir. Yaklaşık iki yüz sene önce , 12 Haziran 1776 tarihli Virginia İnsan Hakları Beyanname'si'nin 12.maddesinde basın özgürlüğü ile ilgili şu hüküm yer almıştır: “Basın özgürlüğü, özgürlüklerin en büyük savunma araçlarından biridir ve despotik hükümetler tarafından asla sınırlanamaz.”^[3] Daha sonraki evrensel anlaşmalarda da basın ve ifade özgürlüğü ile ilgili maddeler ver almış ve önemi belirtilmiştir. 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de üstünde durulan basın ve ifade özgürlüğü, bu bildirgeyi kabul etmiş olan Türkiye'nin anayasalarında da yer almıştır.^[3]

Basının güvence altına alınmasının nedeni, insanların düşüncelerini devletin otoritesinden bağımsız serbestçe açıklamalarını temin etmektir. İnsanlar düşüncelerini baskı olmadan açıklayabildikleri zaman, gerçeklerin ortaya çıkması, bu yolla yolsuzlukların, yanlışlıkların ve hukuk dışı olayların belirlenmesi kolaylaşacağı düşüncesi vardır. Bu ise kamu yararına olarak görülmüştür ve demokratik hukuk devletleri basın özgürlüğünü güvence altına almışlardır.^[3] Eğer

bahsedilen bağlamda düşünürsek , basın özgürlüğünün devletlerce güvence altına alınmasının nedeni kamu yararına görülmesidir. Günümüzde, devletler için basın, güç ve denetim aracıdır. Vatandaşlar adına devleti denetleyen dördüncü güç olarak kabul edilmektedir.

Basının gücü göz önüne alındığında belirli bir yapının baskı uygulamasının doğurabileceği sonuçlar bizim ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de görülebilmektedir. Topluma hakim olan gücün, çoğunluğun, bakış açısından yansıtılmasının, azınlıkların yok sayılmasının yarattığı karmaşa herkes tarafından yaşanmış bir durumdur. Basının özgür olması, insanların kendilerini baskı olmadan ifade etmeleri demokratik yapının oluşması için temel taşıdır. Virginia beyannamesindeki madde, basın özgürlüğünün önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bugünü düşündüğümüzde, insanlar düşündüklerini basın yoluyla başkalarıyla paylaşıp aynı fikirde olan insanlarla bir araya gelip savundukları düşünceleri daha güçlü şekilde duyurmaktadır. İfade ve basın özgürlüğü devlet otoritesi tarafından baskıya uğrar ve kesin kısıtlamalara gidilirse diğer özgürlükler de tehlikeye girer.

Basın özgürlüğü birçok uluslararası anlaşmada ve devlet içi anayasalarda önemli yer edinmiş olmasına rağmen, uygulamalarında bu yasalara ne kadar uyulduğu farklı bir tartışma konusudur. Yabancı arkadaşlarımızla yaptığımız araştırmalar kapsamında Türkiye, Brezilya, Çin, Pakistan ve Çek Cumhuriyeti'ndeki uygulanış biçimleri ile ilgili bilgileri paylaşmak yerinde olacaktır. Reporters Without Borders 'ın 2013 basın özgürlüğü endeksi raporuna göre 179 ülke içerisinde Çek Cumhuriyeti 16., Brezilya 108., Türkiye 154., Pakistan 159. ve Çin 173. sırada yer almaktadır.^[6] Sovyet Rusya'dan ayrıldıktan sonra özgürlüğü savunan bir ülke olan Çek Cumhuriyeti'nin sıralamasından da anlaşılabilir gibi basın özgürlüğünün bu ülkede önemli olduğunu ve uygulanışı konusunda başarılı kategorisine girdiğinin söyleneceği kesin bir durumdur. Çek arkadaşımız Marek Babulik'in araştırdığı ve çevirisini yaptığı Çek gazetelerinin yayınladıkları haberleri olayın gerçekliğiyle karşılaştırdığımızda değiştirmeden haberleri yansıttıklarını, sadece her gazetenin farklı noktalara yoğunlaştığını belirtebiliriz. Çek Cumhuriyeti'nde, her kesimin görüşlerini yansıtacak kendilerine ait basın organları var. İfade edilen düşünceler sansüre uğramadan insanlara ulaşıyor. Ayrıca, hükümetleri eleştiriye kabul edip çoğunlukla toplumun tepkilerine göre karar alıyor. Bu uygulamalar Katılımcı Demokratik Medya Kuramı'na örnek teşkil edebilecek uygulamalar. Basın özgürlüğü konusunda 108. sırada yer alan Brezilya'nın tarihindeki siyasi olaylar basının da etkilenmesine, bazen baskı altına alınıp bazen özgürlüğünün geri verilmesine neden olmuştur. Basının Brezilya'ya ulaşmasından sonra birkaç kez devletin gücünü arttırmak ve askeri güvenliği sağlamak için sansür uygulaması ile yönetilmiş, 1988 yılında bütün vatandaşların ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Günümüzde Brezilya'da medya özel sektördedir. İnsanlar, bir olayın farklı görüşlerden yansıtılışını kolayca bulabilirler. Brezilya'nın sıralamasının yüzün üzerinde olmasının nedeni yargı sisteminin sansürle ilgili tutumu ve öldürülen gazetecilerdir. Mahkemeler basın özgürlüğünün tam anlamıyla verilmesi gereken bir hak olduğunu düşünmüyorlar ve kullanılan dilin aşağılayıcı ve sert olduğuna karar verdiklerinde sansür uyguluyorlar. Bu hareket, basının tam anlamıyla özgür olmasını engelliyor. 2012 yılında Brezilya'da yedi gazetecinin öldürülmesi

de basın özgürlüğü konusunda tehdit ve baskı olduğunun bir göstergesidir. Sıralamada ileri gittiğimizde Pakistan'ın 159. sırada olmasının oldukça fazla nedeni var. Pakistan, bağımsızlığını kazandıktan itibaren basındaki hakimiyet dengeleri yıllar ilerledikçe değişti. İlk başlarda sadece devlet adamları tarafından kontrol edilen basın, bugün özel sektörde de kendine yer edinebilmiştir. 2000 yılına kadar sadece Pakistan Television Network'ün hakim olduğu ülkede şu anda seksen kanalın üzerinde televizyon kanalı bulunmaktadır, fakat bu basının özgür olduğu anlamına gelmemektedir. En büyük engel ise dinsel hoşgörüsüzlüktür. Medya, aşırı uç tarikatlardan dolayı mağdur konumundadır. Eğer herhangi bir gazeteci tarikatların yaptıkları bir olayı eleştirme cürretini gösterirse ciddi sonuçlarla yüzleşmek zorunda kalır. Pakistan'da, gazeteler, televizyon ve radyo; PEMRA, Pakistan Elektronik Medya Düzenleme Otoritesi tarafından kontrol edilmektedir. Herhangi bir basın organı bu kurumun kuralları dışına çıkarsa cezai yaptırım uygulanır. Birçok gazeteci ve basın organına dini tarikatlar tarafından bomba saldırısı, cinayet, suikast, kaçırma eylemi yapılmıştır. Yine dini yapılanmanın devlet yönetimine hakim olması nedeniyle Youtube, Facebook gibi sosyal medya sitelerine erişim "İslam dışı objelerin fazla olması" gerekçesiyle yasaklanmıştır. Sıralamada 173. sıraya geldiğimizde Çin, komünizm sisteminin getirmiş olduğu basın özgürlüğünün olmadığı ülke olarak belirtilebilir. Bütün medya kanalları hükümetin kontrolü altındadır ve sadece devlet ajansları finansal açıdan yarı özelleşebilir. Çin hükümeti, siyasal politikalarını zora sokacak bir olayla karşılaşmamak için medya üzerindeki kontrolü sıkı tutmaktadır. Birçok web sitesine, Youtube, Facebook, devletin politikalarını bozabilecek içeriğe sahip olmaları nedeniyle erişim engelli. Bunun yanında, yine aynı gerekçe ile bazı fotoğraflar, arama kelimeleri ve belirli iPhone uygulamalarına erişim engellenmiş durumda. Bazı parti üyelerinin kişisel varlıklarınının Bloomberg ve New York Times'ta yayınlanmasından sonra bu siteler de engellendi. Çin hükümeti, medya üzerinde katı sınırlamalara ve sansüre sahip. Protestolar, Tayvan ve Tibet gibi hassas politik konularda, medyanın yayınlama hakkı bulunmuyor. Yabancı basından internet yoluyla ülkeye girecek haberler üç şehirdeki bilgisayar sistemlerinden geçerek filtreleniyor. Eğer devletin otoritesini tehlikeye atacak anahtar kelimeler varsa, hemen eleniyor. Ayrıca, yakın zamanda çıkan bir yasa ile gazeteciler, gazeteci kartı alabilmek için devletin ideolojisinin, komünizmin ve kuralların öğretildiği kurslar alıp sonunda sınava girmeleri gerekecek.^[7] Görüldüğü gibi yabancı ülkelere basın özgürlüğünün uygulanışı farklılıklar içermektedir. Brezilya, Pakistan ve Çin'de sansürün uygulandığını görmekteyiz. Bu konuda Karl Marx'ın sözü yerinde olacaktır: "*Sansür yasası bir imkansızlıktır, çünkü cürümleri değil görüşleri cezalandırmak ister; çünkü hiçbir devlet, pratikte, sansürcü sayesinde yürüttüğü şeyleri genel yasa terimleri altına sokmaya cesaret edemez... Eğer sansür adaletle aynı şey olsaydı, bu her şeyden önce zorunlu olmayan bir gerçeklik olarak kalırdı.*"(2012, s.87)^[5]

Yabancı örneklerini incelediğimiz basın özgürlüğü konusunda Türkiye 154. sırada Çin ve Pakistan'dan iyi durumda olmasına rağmen hapisanedeki gazeteciler sırasında dünyada birinci sırada yer alıp Çin'i ve İran'ı geride bırakıyor. CPJ'nin Türkiye'deki basın ile ilgili raporuna göre 76 gazeteci tutuklu bulunuyor ve bunların en az 61'inin mahkum edilme sebebi yayınladıkları haberler ya da haberleri toplama şekilleri olarak yer alıyor. Ülkemizde kısmen özgür bir basının

olduğunu söylemek mümkün çünkü devletin sınırlamalarına uymayan sosyal medya, gazete ve televizyon kanallarımız var. Bu gazeteler ve televizyon kanalları zaman zaman kapatılırsa da RTÜK tarafından cezai yaptırımlara maruz kalsalar da bir yolunu bulup ayakta kalmayı ve farklılıkları yayınlamayı sürdürdüler. Türkiye’de devlet, medya üzerine baskı ve sansür uygulamasının gerekçesini ülke güvenliği olarak göstermektedir. Eski Adalet Bakanı Sadullah Ergin’in “*Türkiye, şiddet ve terör propagandalarının övülmesini önlemek ile ifade özgürlüğünün ihtiyaç duyduğu ilerlemeyi dengelemek için çaba gösteriyor.*” sözü bir önceki cümlelerin kanıtı niteliğindedir. Bu gerekçe en fazla Kürt gazetelerinin kapatılması ve gazetecilerin tutuklanmasında gerekçe gösterilmiştir. Tutuklu olan gazetecilerin yüzde yetmişinin Kürt olduğu ve tutuklanmaların teröre yardım etmek, PKK ve KCK’nın aktivitelerine ve olaylarına yer vermek gerekçelerine dayandırıldığı belirtilmiştir. Dicle Haber Ajansı ve Özgür Gündem gazetesi de bu nedenlerle hedef olan medya organlarından. Ayrıca, 2012 yılında, Devlet Konseyi televizyonda “gerilla” kelimesini, terörizmi yasallaştırıyor gerekçesiyle sansürlemiştir. 1996 yılında yine çoğu Kürt olan 78 gazeteci tutuklanmıştır. Neredeyse bütün gazeteciler, devlete karşı eyleme katılımcı olmak ya da devletin tehlikeli gördüğü politik hareketlerin üyesi olmak suçlamalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu suçlamaların hepsinde belirli keskin ifadeler ya da yine devletçe tehlikeli görünen kitapların, dergilerin veya gazetelerin sahibi olmak temeli oluşturmuştur.^[8]

Gülsün Bilgehan, Türkiye’nin basın ile ilgili sorununu net bir şekilde şu sözlerinde belirtmiş: “*Türkiye’de demokrasinin yüzleştiği bir önemli problem, ne zaman bir politik parti güç kazansa, basını baskı altında tutmaya başlıyor ve eleştiri kabul etmiyor.*”^[8] Güç kazanan hükümetler, kendi dönemlerinde yaptıkları insani ayıpları medyayı kontrol ederek örtbas edip, kendilerine karşı tehlike olarak gördükleri basın unsurlarını da engellemek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. CPJ raporuna Hakan Altınay ile geçen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın sözleri bunu kanıtlar niteliktedir: “*Medya sahipleri, benimle görüşleri uyuşmayan röportajcı ve köşe yazarlarını işten çıkarın.*”^[8] Devletin, medya üzerindeki bir örneği olarak, 19 Aralık 2000 tarihinde Bayrampaşa Cezaevi başta olmak üzere yaklaşık 20 cezaevinde yapılan “Hayata Dönüş Operasyonu” gösterilebilir. Buradaki tutuklular F tipi hücre sistemine ve tecrite karşı açlık grevine başlamışlardı. Buna karşılık hükümet halk duyup tepki göstermesin diye medyayı kendi eline aldı. Operasyonun günler öncesinden medya, F tipi cezaevlerinin özelliklerini övmeye başladı. Yapılan grevlerin birkaç kişi tarafından yapıldığı ve onların da vazgeçeceği topluma yansıtıldı. Bu kontrolün en çarpıcı örneğini ise 2013 senesinde Gezi Parkı protestoları sırasında yaşadık. Medyanın gerçeği yansıtmadığını, eğer şu sırada yansıtmıyorsa daha önce de yansıtmıyor olduğunu kavradık.

Bir diğer bahsedilmesi gereken konu ise internetteki sansürler. Yeni gerçekleşen Vimeo ve benzer sitelerin kapatılması ve Youtube sitesinin kısmen sansürlenmesi. 2007 yılında aşağılayıcı video içerdiği gerekçesiyle Youtube sitesine erişim engellenmişti. Türkiye’nin internet filtrelemesi 5651 sayılı kanun ile düzenlenmektedir. Bu kanun gereğince sekiz kategoriden oluşan gerekçelerden site sansüre uğrayabilir. Bu kategoriler; çocuk pornosu, müstehcenlik,

intihar, kumar, uyuşturucu, fuhuş, tehlikeli eşyalar ve Atatürk'ü aşağılayıcı olduğu düşünülen materyaller. Vimeo'nun kapatılması ve Youtube'un tekrar sansürlenmesinin nedeni müstehcenlik olarak gösterilmiştir. Sosyal medyanın gençlerin kendilerini etmedeki payı ve Gezi Parkı gibi büyük bir olayın sosyal medya üzerinden büyümesi şu anki hükümet için tehlikeli görülebilecek bir organdır.^[8]

3.Projede Gerçekleşen Etkinlikler

AIESEC kapsamında gelen stajyerler için programımız okul içinde üç haftayı bulmakta ve bu üç hafta sonundaki bir panelle sonuçlanmaktaydı. Daha sistemli bir şekilde ilerleyebilmek için bu haftalara konular paylaştırdık. Konular haftalar ilerledikçe daha spesifikleşiyordu, böylece biz de farklı yönler dağılmadan çalışmamızı ilerletebildik. İlk haftanın konusu olarak onlardan kendi ülkelerindeki basın organlarını araştırmalarını ve ortak olarak seçilen dünya sorunlarının kendi ülkelerindeki medyanın yansıtış biçimini karşılaştırmalı olarak incelemelerini amaçladık. Böylelikle Türkiye'yi de içlerine katarak Çek Cumhuriyeti, Brezilya, Pakistan ve Çin'deki medyanın benzer ve farklı yönlerini ve bu ülkelerdeki yönetimlerin medya üzerindeki etkilerini ortaya çıkardık. Bu sayede hepimiz bu 5 ülke hakkında daha derin bilgiye sahip olduk. Karşılaştırmaya ilk haftadan itibaren projemizin her anında yer verdik, çünkü bu karşılaştırmalardan çıkaracağımız sonuçlar bizi amacımıza yönlendiriyordu. Ayrıca bu haftadan itibaren yapılan her farklı konudaki çalışma için rapor tutulmasına karar verdik.

İkinci haftaya geldiğimizde konuyu biraz daha daraltarak basın özgürlüğünü kısıtlayan nedenlere yoğunlaştık. Bu konuda basında sansür ve otokontrol gerçeğini yakından görmemiz için ikinci haftanın ajandasına Radikal Gazetesi gezisi eklemiştik. Gezi öncesinde Radikal başta olmak üzere Türk gazetelerini inceledik, görüşleri, yazarları, sahipleri ve tirajları hakkında bilgi topladık. Radikal Gazetesi'nde Çevre Muhabiri Serkan Ocak'ın bize eşlik ettiği süre boyunca Radikal ve Hürriyet Daily News gazetelerinin organizasyonel yapısını incelerken gazetelerin basım sürecine tanık olduk. Tarafsızlığıyla öne çıktığını belirten Radikal'in bile ticari anlamda çıkarlarını korumak için sansür uygulamasına başvurduğu gerçeğini öğrendik. Sansür gerekliliği ve sansür süreci hakkında aklımıza takılan soruları sorduk. Gezinin stajyerlerimiz için en yararlı tarafı da akıllarındaki soruların cevaplarını bir bilirkişiden alma fırsatıydı. Kimi zaman gerçekten de onlardan beklemediğimiz spesifik soruların stajyerler tarafından sorulmuş olması ile proje boyunca ne kadar yol kat ettiğimizi anladık. İkinci haftanın diğer etkinliği ise CIP International projesindeki son günün stajyerlerimize verilmesi oldu. O gün international öğrencilerle bir araya gelen stajyerlerimiz hazırladıkları sunumlar üzerinden kendi ülkelerini tanıttılar, bulunuş amaçlarından ve basın özgürlüğü konusundan bahsettiler. Öğrenciler ve stajyerler arasında sorularla güncel olaylar tartışıldı. Stajyerler öğrenciler üzerinde farkındalık yaratırken kendileri duydukları farklı fikirlerle bakış açılarını genişletti. Ayrıca topluluk önünde konuşma ve tartışma konusunda kendilerini geliştirmelerini hedefledik ki bu bir sonraki hafta ve panel için çok büyük önem taşıyordu.

Üçüncü haftaya gelindiğinde Türkiye üzerine yoğunlaşmaya başlandı. Türkiye'de gerçekleşen olayların yabancı basınlar tarafından nasıl aktarıldığı konusunda araştırmalar yapıldı. Bu araştırmalar aynı zamanda bir sonraki hafta yapılacak olan panel için zemin oluşturmaktaydı. Bizler ise Türkiye'nin dış basın tarafından nasıl görüldüğü konusunda net bir fikre sahip olduk. Gezi Parkı olaylarını stajyerler kendi ülkelerinin basınlarını karşılaştırması açısından çok daha fazla veriler sağlayacağı düşünülerek bu olayın üstüne yoğunlaşılması kabul edildi. Verilen raporlardaki sonuçlar sayısal veriler ve yönetime eleştirel bakış açıları bakımından tutarsız olması bakımıyla şaşırtıcı oldu. Bu haftanın son iki günü ise hazırlık öğrencileri ile workshoplar düzenlendi. Bu öğrencilerle yine gündem ve medya ilişkisi tartışıldı ve şu ana kadar önemli bir yere kadar gelmiş olan kendi araştırmalarından yola çıkarak özet bir şekilde hazırladıkları sunumlarını hazırlık öğrencilerine aktardılar. Girdikleri birçok sınıfla yapılan workshoplar sonucunda Türklerin kendi basınları ile ne derece ilgilendiklerini, medyasına ne kadar güvendikleri ve basın özgürlüğünün gerekliliği hakkında ne düşündüklerini gözlemlemiş oldular. Yine kendilerini ifade konusunda geliştirebildikleri bir adım atılmış oldu ve projemiz doğrultusunda hazırlanmakta olduğumuz panele hazırlık konusunda bu hafta önemli bir gelişme kat ettiler. Diğer yandan da araştırma raporlarını göndermeyi sürdürdüler. Raporlarını onlara geridönüm vermek üzere okurken biz de dış basın hakkında birçok bilgiye ulaştık. Gezi Parkı olayları üzerine edindikleri sonuçları kendi basınımız ile karşılaştırdık.

Son hafta tamamen panele ayrıldı. Paneli yapma amacımız Türk basınında rol oynamış değerli kişilerin fikirlerine ulaşmak ve projemizi bu panelden edineceğimiz bilgilerle sentezlemek ve

böylece projemizi somut verilere dayandırmaktı. Aynı zamanda projemizin sonuçlarını insanlarla paylaşmanın onlar üzerinde bir farkındalık yaratmanın bir yoluydu. Panelistlerimiz Osman Ulagay ve Erkan Saka'yı tanıma konusunda yazılarını, röportajlarını, blog ya da twitter sayfalarını takip ettik birçok araştırma yaptık ve bu araştırmalar doğrultusunda panel sorularını oluşturduk. Bu sayede Türk medyası üzerine bilmediğimiz ayrıntılara ulaştık. Stajyerlere sorulacak olan sorulara hep birlikte tartışarak karar verdik. Provalarla hazırlıklar tamamlandı ve 13 Ocak Pazartesi günü İstanbul Politikalar Merkezi'nde panelimizi gerçekleştirdik. Osman Ulagay ve Erkan Saka'ya eşlik etmek üzere konuşmacılar olan Jawad ve Marek, Çek Cumhuriyeti, Pakistan, Çin ve Brezilya'daki basın özgürlüğü ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki basında yansıtılış biçimi konularındaki araştırmalarını naklettiler. Dinleyiciler Türkiye'deki medya bakış açısıyla birlikte Marek ve Jawad'ın uluslararası bakış açısını bir arada dinleme fırsatı buldular. Yine bu panelle ana akım ve sosyal medyanın Türkiye'de gelişimi, etkilerini ve sansür mekanizmalarını bu konuda tecrübeli kişiler Osman Ulagay ve Erkan Saka'dan öğrenmiş olduk.

Panelde bazı noktalar öne çıktı. Osman Ulagay, iktidara geçen kesimlerin bir önceki iktidar ve onun destekçi kesiminden intikam aldığı konusuna değindi. Her konuda olduğu gibi medyanın da bundan nasibini aldığını söyledi. Medyada muhalafet durumunda olan kişilerin sansüre maruz kaldıkları ve işlerini yapmalarının engellendiğini belirtti. Medyayı elinde bulduranın gücünü pekiştireceğine değindi. Şu anda süren bu durumun 1980 Darbesi döneminde de yaşandığına değinen Osman Ulagay, tek radyo kanalı olan TRT'yi kontrol altında tutmanın asker için çok önemli olduğunu ve halk üzerinde otorite sağlamak için kullanıldığını belirtti. Yine bugün yaşanan sansür olayları ile ilgili sorunun yanıtında 80 Darbesi ve günümüzü karşılaştıran Ulagay, aradaki farklılıklardan bahsetti. O dönemde sansür uygulamasının geçici bir durum olduğunu, bu nedenle uygulamanın gerekli görüldüğünü; fakat günümüzdeki uygulamanın kalıcı bir durum olduğunu, daha kötüye gidebileceği ve bu durumun korkutucu olduğunu söyledi. Aynı konuda Erkan Saka ise Türkiye'deki sansür uygulamasının devamı halinde neredeyse bütün muhalif medya mensuplarının tutuklanabileceği gerçeğini vurguladı. Esprili bir şekilde Ulagay'a göndermede bulunarak "siz hiç tutuklandınız mı?" sorusunu yöneltti. Osman Ulagay, daha tutuklanmadığını belirtti. Ulagay'ın geçmişine baktığımızda düşünce özgürlüğünün kısıtlandığı gerekçesiyle iki kere çalıştığı gazeteden istifa etmesi, Gezi Parkı olaylarından etkilenerek muhalif düşünceler barındıran iki kitap kaleme alması bu soruyu akıllara getirdi. Erkan Saka'nın değindiği noktalar ise biraz daha farklıydı; çünkü kendisi ana akım medyadan çok sosyal medyada etkin. Konuşmasında öne çıkan konular daha çok sosyal medyadaki sansür ve halkın haberlere ulaşmasında sosyal medyanın rolü oldu. Kendi programı "Sosyal Kafa"nın yayından kaldırılması üzerine internet üzerinden yayına devam ettiğini belirten Erkan Saka sosyal medyanın sansüre karşı bir alternatif oluşturduğunu belirtti. Ana akım medyada olan her şeyin tüm gerçekliğiyle aktarılmamasına rağmen sosyal medyadaki kaynak çeşitliliği ile gerçek bilgilere insanlar ulaşabiliyor. Bunun bir örneği olarak Erkan Saka, Rize'de Gezi Parkı'na destek yürüyüşünde yaşanan kavga sırasında çekilen bir Vine videosunun sosyal medyaya ulaştırılmasını verdi. Hiçbir ana akımda böyle bir haber yokken insanların sosyal medya yoluyla bilgilendirilmesi, Erkan Saka'nın konuşması boyunca vurguladığı sosyal medyanın ulaşılabilirliği

hakkında örnek teşkil etmektedir. Yürürlüğe giren sansür uygulamasının beklenenin aksine başarılı olamayacağını söyledi. Sansürün ancak uyuşturucu ticareti ve çocuk pornosu gibi evrensel sorunlara karşı uygulanabileceğini aktardı.

Stajyerlerimizin gelmeden önce medyaya ve dünyadaki gelişmelere olan ilgileri araştırma ve öğrenme sürecini hızlandırmış oldu. Projemizin organizasyonunu adım adım ilerleyen ve gittikçe işleyişin zorlaştığı bir sürece soktuk. Proje sonunda ise stajyerlerimizden bu süreç hakkında olumlu yorumlar aldık.

4.Sonuç

Projeye başladığımızdan andan itibaren Brezilya bizim için önemli bir ülkeydi. Çünkü Brezilya'daki halk Gezi Parkı protestolarından etkilenip, ulaşımına gelen zammı protesto etmek

için aynı yönteme başvurmuştu. Bu protestolar sırasına Türk halkından etkilendiklerini inkar etmiyorlardı. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Gezi Parkı protestolarının Brezilya basınında ‘‘ana akım Türk medya’’sından farklı yansıdığını görmekteyiz. Burada çapulcu, terörist, vandal olarak nitelenen protestocular orada barışçıl olarak adlandırılıyordu. Yani Brezilya başka basınların haberlerini yansıtmak konusunda özgürdü. Ancak kendi iç gelişmelerine baktığımızda Brezilya basınında da sansürün etkilerinin açıkça görebiliyoruz. İfade özgürlüğü kavramı bu ülkede de tam olarak yerleşmiş değil. Devlet, basının insanlar üzerindeki etkisinin farkında ve bu nedenle medyaya karşı birçok dava halen sürmekte.

Projeye başlarken Çek Cumhuriyetini Avrupalı iyi bir örnek olarak seçmiştik. Yaptığımız araştırmalarda komünizm döneminden gelen baskıcı tutumun hasarlarının hala Çek Cumhuriyet’inde olduğunu görüyoruz. Türk medyasında yakından tanık olduğumuz bazı haberlerin verilip, bazılarının verilmemesi ya da direkt yanlış aksettirilmesi olayı Çek basınında yok. Gazetelerde aynı olaylar veriliyor ancak bakış açıları farklı. Türk medyasında ise Gezi Parkı olayları sırasında yedi gazetenin aynı başlığı attığına tanık oluyoruz. Ayrıca Türkiye’nin bir türlü ulaşamadığı hedef olan Avrupa Birliğinde olan ülke, bu durumdan pek yarar görmediğini ve kullanıldığını düşünüyor.

Çin ise dünyada çok farklı bir örnek. Komünizm rejimini uygulamaya çalışıyor. Ancak medya konusunda, basın özgürlüğü alanında kötü bir örnek. Çoğu sosyal ağı (facebooki twitter) Çin de ulaşılamıyor. Ancak Çin halkı buna alternative siteler oluşturmuş. Çin de internetin sansürlenmesi ile ilgili devlet ciddi bir politika yürütüyor. Şu an Türkiye ile karşılaştığımızda, Türkiye internet sansürü konusunda Çin’in izinden yürüyor.Çin medyasında ilgi çekici nokta ise dünya basınının kendilerine önyargılı olduğunu ve olayların çarpıtıldığını söylüyorlar. Bunun nedeni olarak da Çin ekonomisinin dünyanın 2. büyük ekonomisi olmasını gösteriyorlar.

Pakistan ise Türkiye’yi kendine örnek alan bir ülke. Türkiye başbakanına derin bir saygı duyuyorlar ve Türkiye gibi olmak istiyorlar. Çin’e benzer şekilde sosyal paylaşım siteleri yasaklı. Ancak bunun nedeni bu sitelerde İslam dini ile ilgili rahatsız edici paylaşımların bulunması. Bağımsızlığını geç kazanmasının da etkisiyle demokrasi ve basın özgürlüğü gibi kavramlar tam olarak oturmamış. Hükümet halen medyayı kontrol etmeye çalışıyor ve bu durumda başarılı. Pakistan medyasında dini grupların etkisini de bariz bir şekilde görmek mümkün. Medya, bu dini gruplara eleştiri yaptığında sonuçları kötü oluyor ve böylece medya bu gruplar tarafından sindirilmiş oluyor.

Stajyerlerimizin araştırma sonuçlarını Brezilya ve Çin bazında şöyle özetlenebilir:

Brezilya’da Basın Özgürlüğü

1808-1937 arasında basın özgürlüğü kanunlar tarafından korunuyordu. 1937 sansür başladı ve 1945’e kadar sürdü çünkü Getúlio Vargas darbe yaptı ve güç kazandı. 1946’dan 1967’ye kadar basın özgürlüğü anayasa tarafından korunuyordu. 1967’de askeri diktatörlük başladı ve sansür

tekrar uygulamaya koyuldu. 1988'de Brezilya şimdiki anayasasına kavuştu ve bu anayasa milletin ifade özgürlüğünü koruma altına aldı. Politik, ideolojik hertürlü sansür yasaklandı.

Brezilya'da devletin sahip olduğu bir gazete var, 5 tane halka açık televizyon kanalı var. Bunlardan 2 tanesi daha çok eğitim ve kültür ağırlıklı diğer 3'ü Meclis binasını ve mahkemeyi gösteriyor. Böylece, popülasyonun çoğu özel haberlere de erişim sağlayabiliyor. Brezilya'da 8621 radyo istasyonu, 497 televizyon kanalı ve 3079 gazete var, halk kendisine en uygun seçmekte özgür. Bu haber kanalları aynı haberi kendi görüşlerine göre olan açıdan aktarıyorlar.

Brezilyalılar genellikle okumayı çok tercih etmiyor bu nedenle en çok kullanılan medya kanalı televizyon. Televizyon, dünyanın 2. Büyük televizyon kanalı olan Globo tarafından domine edilmiş. Globo, en çok okunan gazete Folha de São Paulo ve en çok okunana dergi Veja sağ görüşü temsil ediyor. Ancak şu an görev alan iktidar sol görüşlü, bu nedenle medya genelde iktidarı eleştiriyor. Örneğin, eğer bir yolsuzluk davası olursa; medya bu konuda çok sert haber yapıyor.

İfade özgürlüğü 1988'den beri yasalarla garanti altına alınmış, tek sınır anonimlik.

Problemler

Basın özgürlüğünün kanunlar tarafından korunması, basının tamamen özgür olduğunu anlamına gelmiyor. Reporters Without Borders verilerine göre, Brezilya'nın basın özgürlüğü konusunda problemleri mevcut. Bu problemin sebeplerinin başında yargının kararlaştırdığı sansürlü makaleler var. Mahkeme ifade özgürlüğünün tam olarak doğru olduğuna inanmadığı için Brezilya'da hala sansür uygulaması var. Medyanın dilinin yarattığı ahlaki hasar sebebiyle medyaya karşı açılmış birçok dava var.

Bir diğer problem ise gazetecilerin güvenliği. 2012 yılında 7 gazeteci öldürüldü, bu durum Brezilya'yı gazeteciler için dünyanın 4. Tehlikeli ülkesi haline getirdi ve bu ülke savaşta bile değil. Dış İşler Bakanı bu problem çözmek ve gazetecilerin daha iyi korunabilmesi, basın özgürlüğü adına İnsan Hakları ile bir çözüm önerisi imzaladı.

Diğer Latin Amerika ülkeleri ile karşılaştığımızda Brezilya'da basın özgürlüğü daha iyi bir durumda, ancak Kanada veya Belçika kadar değil.

Brezilya Basınından Gezi Park Protestoları

Mayıs ayında başlayan Gezi Parkı protestolarına, Brezilya medyasında geniş yer verildi. Makalelerde protestonun barış içinde başladığı ve hiçbir şiddet eğilimi olmadığı ancak polisin buna acımasız ve sert bir güç ile karşılık verdiği; bu polis şiddetinin de daha çok vatandaşın protestoya katılmasına sebep olduğu yazıldı. Bu acımasız ve sert polis gücü haberlerde gösterildi ve Brezilya medyası vatandaşların tarafını tuttu; polisi savunmadı.

Ayrıca, protestonun nasıl büyüdüğü ve bir direniş haline geldiği yazıldı; katılan insan sayısının her gün arttığı ve protestonun çevreci bir boyuttan çıkıp Gezi Parkı için savaş boyutuna geldiği anlatıldı. Gazeteciler, protestocuların devlet karşısında nasıl kendilerini savunmaya çalıştıklarını, alkol yasağını yazdılar.

Bu haber kaynaklarından biri olan Operamundi, Türkiye’de yaşayan Brezilyalılar hakkında yazdı ve medya ile polisin işbirliğini eleştirdi. Makale açık bir şekilde polis ve polisin barışçıl protestoculara karşı kullandığı gaz ve tomaları eleştiriyordu. Ayrıca medyanın devletin bir oyuncağı haline gelmesini de sert bir dille eleştiriyordu. Halk TV’nin protestoları devletin hoşuna gitmediği bir dilde yayınladığı için ödemek zorunda olduğu cezayı bile paylaştı.

Brezilya tarihine baktığımızda, basının devletin yıpratıcı gücüne neden bu kadar karşı olduğunu hiç zor değil. Brezilya 2 dönem boyunca baskı ve güç altında; diktatörlük ile yönetildi.

(Stajyerlerin Çek Cumhuriyeti ve Pakistan araştırma sonuçları fazla yer tuttuğundan ekte yer almaktadırlar.)

Projede karşımıza çıkan en önemli sorunlardan bir tanesi kaynak güvenilirliği. İnternet çok yararlı bir bilgiye erişim aracı olsa da genellikle referans göstermeden çok fazla bilgi yayınlıyor. Tabiki burada bilgiyi ayıklamak ve ayırt etmek önemli. Çünkü elimizde her ne kadar ülkelerden gelen birinci el kaynaklar olsa da onlar da araştırmalarında çok fazla internete yüklendi.

Biz projemizi ‘‘basın özgürlüğü’’ gibi Türkiye’nin ve birçok ülkenin tarih boyunca kanayan yarası olan tartışmalı bir konu üzerinde yaptık. Bizce bundan sonraki aşamada ülkemizdeki hukuki boyut incelenmeli. Yasalarımız ifade özgürlüğüne ne kadar izin veriyor, cezalar nasıl, yasaların hakimlerin ve savcılarının elinde nasıl kullanıldığı gibi sorunlar da bu noktada devreye giriyor. Hrant Dink’in 301. maddeden yargılanıp Türklüğe hakaret ettiği yasalarımız tarafından onandıktan sonra öldürülmesi, insanların yasalar eliyle cinayete teşvikinin çok acı bir göstergesi. Yine benzer bir şekilde internette düzenleme adı altında sansür yapılmasını kolaylaştırıcı yasalar da mecliste kabul edildi. 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi isimli kanun ile kim hangi sayfaya ne zaman baktı, nerelere girdi-çıkıktı hepsine erişim sağlanabiliyor. Yani Türkiye adım adım sansürün yasal olduğu bir ülkeye doğru gidiyor.

5.Referanslar

Adanalı Y. Arıkan B. Şen Ö. Üstün Z. Zıngıl Ö. *Mülksüzleştirme ağları*. Erişim Tarihi:14/01/2014 <http://mulksuzlestirme.org/>

İnce E.(2013) *Gezi Parkı kendi medyasını kurdu*. Erişim tarihi:14/01/2014, http://www.radikal.com.tr/turkiye/gezi_parki_kendi_medyasini_kurdu-1136837

Yılmaz S. (Yönetmen). 2010.*Press* (film) İstanbul:Tiglon

^[1]Şahin, M.(2011, Temmuz 31). *Medya kuramları*. <http://mithatsahin.com/2011/07/31/medya-kuramlari/> sitesinden 2013, Aralık 18 tarihinde alınmıştır.

^[2]Karadağ, V.(2012, Ocak). *Görsel-İşitsel Medyada Denetim Biçimleri*.ss.9-18

^[3] Kılıçoğlu, A.(1989). *Basın özgürlüğü ve kişilik hakları*.Ankara Barosu Dergisi

^[4] *Karl Marx: basın özgürlüğü ve sansür*(2007).İletişim kuram ve araştırma dergisi,25,ss.229-256

^[5] Marx, K. (2012). *Basın Özgürlüğü Üzerine*. Ankara: Dipnot Yayları

^[6]Reporters Without Borders(2013). *World press freedom index*.

^[7] *Çin’de çakma gazeteci avı* (2013, Aralık 19)http://www.zaman.com.tr/dunya_cinde-cakma-gazeteci-avi_2185876.html sitesinden 27 aralık 2013 tarihinde alınmıştır

^[8] The Committee to Protect Journalists.(2012, Ekim) *Turkey’s press freedom crisis*.

<http://www.estadao.com.br/noticias/impresso,brasil-tem-problemas-de-liberdade-de-imprensa,546559,0.htm>

<http://operamundi.uol.com.br/conteudo/noticias/29443/brasileiros+relatam+manipulacao+mediatica+e+abusos+policiais+em+protesto+na+turquia.shtml>

<http://www.estadao.com.br/noticias/internacional,governo-turco-ameaca-usar-o-exercito-para-dissipar-protestos-contra-erdogan-,1043423,0.htm>

<http://br.noticias.yahoo.com/anistia-denuncia-viola%C3%A7%C3%B5es-dos-direitos-humanos-repress%C3%A3o-turquia-143542990.html>

<http://veja.abril.com.br/noticia/internacional/policia-turca-usa-forca-para-dispersar-protesto-em-ancara>

<http://g1.globo.com/mundo/noticia/2013/05/grupo-enfrenta-policia-contra-demolicao-de-parque-em-istambul.html>